

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל א' דחנוכה תשפ"ד לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף ת'

*

אמנם יש לדון בזה, דהנה במרוצת (בקונטרס מנחת חינוך בסוף ספר עולת שמואל) העיר, דהשמנים שהיו במקדש נפסלו גם מדין יוצא, דהא אמרו (עבודה זרה נב): ששקצו היונים את המזבח לעבודה זרה. ואף על גב דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, קרא אשכח ודרש [דמדאורייתא אסירי אפילו להדיוט] דכתיב (יחזקאל זכב) ובאו בה פריצים וחללוה [מכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל, יצאו כליו לחולין, וכיון דנפקי לחולין קנינהו בהפקירא, והווי להו דידהו, וכשנשתמשו בהן לעבודת כוכבים נאסרו] ע"כ. ודעת הרמב"ן במלחמות (שם) אשר לא רק כלי המקדש יצאו לחולין, אלא גם בית הבחירה עצמו יצא מקדושתו משבאו בה הפריצים ע"כ. [וכן הוא בחידושי הרמב"ן והריטב"א (מכות ט.) ע"ש]. ואם כן נפסל השמן באיסור יוצא ע"כ.

והנה מבואר בפוסקים על הא דאמרו בהרבה דינים, דלכתחלה אסור אבל בדיעבד מותר, היינו רק בפסול אחד, אבל כאשר מתרמי להדידי שני פסולין לכתחלה, או גם בדיעבד אסור (ועיין בלחם משנה ה' יבום ד"ז). ולפי זה יתכן, דכיון דחוץ מפסול טומאה היה על כל השמנים גם פסול יוצא, שמן טמא וגם יוצא, אין המנורה מטהרו, ונשארים בטומאתם ופיסולם כל זמן שדולקין, ושפיר הוצרכו לנס על כל זמן ההדלקה.

*

אך בעצם הדבר לדמות המנורה למזבח, שאם משלה האור בשמן של המנורה נפקע טומאתה, דהוי לחמו של המנורה, כמו שהמזבח מפקיע הטומאה מהבשר שנטמא, כבר העיר בשו"ת גור אריה יהודה (סימן יט אות ג) דיש לדון דמנורה אין דין מזבח עליו, דאיתא במשנה (מנחות פו.) כל המנחות היו בדין שיטענו שמן זית וך, מה מנורה שאינה לאכילה טעונה שמן זית וך, מנחות שהן לאכילה [לאכילת מזבח] אינו דין שיטענו שמן זית וך. תלמוד לומר (שמות כז) זך כתית למאור, ואין זך כתית למנחות ע"כ. הרי דמנחות יש בהן אכילת מזבח, אבל מנורה אינה כמזבח, והוי רק שריפה בעלמא, לא דין אכילת המזבח ע"ש.

בגמרא (שבת כא:) איתא, אמר רב זירא אמר רב מתנה, ואמרי לה אמר רבי זירא אמר רב, פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת. אמר רב ירמיה מאי טעמא דרב, קסבר כבתה אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה. אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרב ירמיה ולא קיבלה, כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי יוחנן וקיבלה ע"כ. וכבר העירו המפרשים למה קיבל הדברים משמיה דרבי יוחנן יותר משמיה דרב ירמיה. - ובאמת ההלכה עצמה צריכה ביאור, דממה נפשך, אם דומיא דמנורה שבמקדש תקנוהו, ולכן אסור להשתמש לאורה, אם כן גם כבתה זקוק לה, דבמקדש מדליק נר שכבה (רמב"ם ה' תמידין ג"ב), ואם כבתה אינו זקוק לה, דלא בעינן דומיא דמקדש, אם כן למה אסור להשתמש לאורה.

ונראה דהנה בשו"ת אבני נזר (א"יח סימן תקב סק"ד) העיר, מהא דאמרינן (זבחים מג:) הפיגול והנותר והטמא שהעלן לגבי מזבח, פקע איסורן מהן [איסור פיגול, שאם ירד יעלה. ואיסור נותר וטמא נמי להכי פקע שלא יתחייב האוכלו מיד]. אמר רב חסדא, מרי דיכי [בעל השמועה הזאת], מזבח מקוה טהרה הוא [לטהר את הטומאה משום דהעלוהו]. אמר רבי זירא שמשלה בהן האור [דנעשה לחמו של מזבח] ע"כ. והנה המנורה דינו כמזבח הפנימי דעדיף ממזבח החיצון, ואם כן כל שכן דשמן טמא שהדליקו במנורה דפקע טומאתו ממנו, קל וחומר ממזבח החיצון דאינו מקדש אלא הראוי לו, וכשמשלה האור במקצתו פורח טומאתו מכוליה, וכל שכן מנורה דמקדש אפילו אינו ראוי לו, כיון שנתלה בו האור, פרח טומאתו מכוליה, ואם כן גם אם היו מדליקין בשמן טמא, הדלקתה מפקיע ממנה טומאתה, ומיד שידליקוהו יהיה השמן טהור, ולא נצרכה הנס אלא על עצם ההדלקה ברגע הראשונה דהיתה טמאה.

ועל פי זה כתב לבאר הטעם דכבתה אינו זקוק לה, דכל הנס לא הוצרכה אלא על שעת רגע ההדלקה, שהיה אז שמן טמא, שלא נטהר רק אחר שהדולק ושלטה בה האור, אבל אחר רגע ההדלקה נטהר השמן והיה דולק בטהרה, וכיון שלא הוצרך לנס במה שדולק והולך, גם בחנוכה לא תיקנו זכר להנס רק על ההדלקה, וכיון שהדליק כשיעור וכבתה, שוב אינו זקוק לה ע"כ.

טהור, ולכן סגי לעשות זכר על עצם ההדלקה שעבורה הוצרך הנס, ואם כבתה אחר זה אינו זקוק לה. ומאן דאמר דכבתה זקוק לה, סבירא להו דכאן במנורה לא נפקע הטומאה כשמשלה בו האש, ולא דמי למזבח, ואם היו מדליקין שמן טמא, היה נשאר בה הטומאה כל זמן הדלקתה, והוצרכו לנס של שמן טהור על כל זמן הדלקתה, על כן כבתה זקוק לה, על כל זמן ההדלקה.

ולכן מתחלה כאשר אמרוה משמיה דרב ירמיה, דסבירא ליה לרב כבתה אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה, לא קיבלה, דכיון דאסור להשתמש לאורה דומיא דמנורה, אם כן גם כבתה זקוק לה כמו במנורה. אך כאשר אמרוה משמיה דרבי יוחנן, והרי רבי יוחנן סבירא ליה דטמא שהעלה על המזבח פרוחה ממנה טומאתו, אם כן גם במנורה, אחר שהדליקה כבר נפקע הטומאה מהשמן, כסברת האבני נזר, ולא הוצרכה לנס רק על ההדלקה, על כן גם בחנוכה לא תיקנו לעכב רק ההדלקה לבד, ואם כבתה אחר כך אין זקוק לה.

*

ובגמרא (שם) סיימו, שאמר אביי, אי זכאי [איילו הייתי זוכה ללומדה] גמירתיה לשמעתיה מעיקרא [הייתי גורסה כשמעתי ראשון]. ופריך והא גמרה, נפקא מינה לגירסא דינקותא [מתקיים יותר משל זקנה] ע"כ. ובש"ס לא נמצא לשון זו אלא כאן בדיני הדלקת הנרות. דידוע שהדלקת המנורה במקדש היה להוריד שפע אור התורה למטה, הרוצה שיחכים ידריים, וסימניך מנורה בדרום (בבא בתרא כה:). ולכן מתאים כאן הערה זו ללמד על חשיבות לימוד התורה בימי הנעורים. וכדאיתא במשנה (אבות ד-ב) הלומד ילד למה הוא דומה, לדיו כתובה על נייר חדש [שהוא מתקיים, כך גירסת הילדות אינה משתכחת]. והלומד זקן למה הוא דומה, לדיו כתובה על נייר מחוק ע"כ. וכן אמרו (שבת קנב:) ווי לה לחדא [חבל עליה, כלומר יש לו להתאונן ולצעוק] דאזלא ולא אתיא [ההולכת ואינה חוזרת]. מאי היא, אמר רב חסדא ינקותא. כי אתא רב דימי אמר, ינקותא כלילא דוורדא [נזר של וורד] ע"כ. והש"ך הדפיס ספרו הש"ך על כל שלחן ערוך יורה דעה, כשהיה בן כ"ג שנה. וכותב בהקדמתו, ושקלתי הכל בכף מאזנים, וחזרתי על כל צדדים וצדי צדדים, לא פעם אחת ושתיים כי אם מאה פעמים ואחד ע"ש. ובהקדמת שלחן ערוך הרב כתבו בניו, אשר בעודו בן ח"י שנה גמיר לכולא תלמודא, ובהיותו בן שלשים חזר על כל התלמוד עם כל הראשונים ואחרונים ט"ז פעמים, כאשר שמענו מפה קדשו וכו' ע"ש.

ומנחם חנוכה אנו למדים, שהגם שטומאה הותרה בציבור, נעשה להם נס להראות חביבותם שידלקו המנורה בשמן טהור, כי קיום חכמת התורה שלא ישתכח תלוי בלימוד בטהרה, וכמו שדרשו חז"ל (יומא עב:) פקודי ה' ישרים וגו', יראת ה' טהורה עומדת לעד (תהלים יט-ט), זה הלומד תורה בטהרה ע"כ. ולפי מה שנתבאר למעלה מהאבני נזר, הרי עיקר הדיון על שמן טמא היה רק על רגע אחת של ההדלקה, כי אחר כך נפקע הטומאה מהשמן, הרי נעשה הנס למנוע גם רגע אחת של הדלקת שמן טמא במנורה. כי לפי גודל הזהירות של האדם ללמוד תורה בטהרה, כן תהא תורתו עומדת לעד. ■

וביאורו, כי הבשר והאימורים שמצותן ליתן על המזבח, התכלית היא שיאכל ויבער אותם המזבח, שזה נקרא אכילת המזבח. ולו יצוייר שהאש לא ישרף ויכלה האימורים, דוגמת אש של מעלה שאינה מכלה (תנחומא שמות יא), אין בזה הקטר ואכילת המזבח, ולא נתקיימה מצותה. [ועיין ברש"י (במדבר טז-ט) במחלוקת קרח, שאמר משה, אל תפן אל מנחתם, תניחנו האש ולא תאכלנו]. לא כן השמן שבמנורה, אין מצותה לבער השמן, שהמנורה תאכל את השמן, אלא תכלית מצותה להאיר את הבית בנרות. ולו יצוייר שידלק אש המנורה מהשמן, ולא תכלה השמן כלל, גם כן יצא מצותו, ואם כן אין השמן אכילת המנורה. ולא דמי כלל למזבח שכאשר שלטה האש בהאימורים, נעשה לחמו של המזבח. ואם כן במנורה, ההדלקה לא מפקיע הטומאה מהשמן, ונשאר השמן בטומאתה גם אחר ששלטה בהן האש, ואין הדלקת המנורה מטהר השמן.

*

גם יש לומר, דהנה במה שאמרו דטמא שהעלה לגבי המזבח פקע איסור מהן, יש לומר שני דרכים. חדא, דגם עצם הטומאה נפקע מהן, ולא רק איסור ההקרבה, ומעתה אינו מטמא עוד אוכלים. שנית, שרק איסורי הטומאה היינו ההקטרה והאכילה הם שפורחים ממנו, אבל עצם הטומאה לא נפקע, ועדיין מטמא אחרים. ובמנחת חינוך (מצוה קמה אות יא) משמע שהטומאה פוקעת לגמרי, שכתב שם, דפשוט דדוקא הטומאה שמכבר נפקע, אבל אחר כך אם נגע טומאה מחדש בודאי מקבל טומאה ע"כ. אמנם בחזון איש (ובחים סימן יב סק"י) כתב, שהטומאה לא פרוחה ממנה, אלא שאיסורי הטומאה נפקע מהם ע"כ. ומעתה בנס חנוכה, שמדינא היו יכולין להדליק בשמן טמא, דהותרה בציבור, אלא מחמת חביבות ישראל נעשה נס שיהיה ההדלקה בשמן טהור, אם כן אם ידליקו בשמן טמא, הגם שרגע אחר זה יפקע איסורי הטומאה, מכל מקום עצם הטומאה נשאר עליו שמטמא אחרים, ושפיר הוצרכו לנס של השמן על כל משך זמן ההדלקה.

*

והיוצא לנו מזה, דלדעת האבני נזר, לא הוצרכו לנס שמן טהור, אלא על תחלת ההדלקה, אבל רגע אחר זה שמשלה האור, שוב נטהר השמן הטמא מעצמו, שנעשה כלחמו של המנורה שפקע ממנו הטומאה. אבל לפי מה שנתבאר יש לדון בזה משלשה טעמים. (א) דיש לומר כיון דהשמן היה לה שני פסולים, שמן טמא ויוצא, אין המזבח מפקיע שתי פיסולים. (ב) דיש לומר דרק במזבח אמרינן דנפקע דהוי לחמו של מזבח, לא כן הדלקת המנורה שלא ניתנה לאכילה, אלא להאיר. (ג) שגם אם בהדלקתה פרוחה איסורי טומאה, אבל עצם הטומאה נשאר עליה לטמא עוד את אחרים.

ומעתה מובן שפיר המחלוקת אי כבתה זקוק לה או לא, דמאן דאמר כבתה אינו זקוק לה, סבירא ליה כסברת האבני נזר, דכל הנס לא נצרכה אלא לרגע ההדלקה שאז עדיין היה השמן טמא, אבל אחר זה פקע טומאתה והיתה כבר שמן